

Prof. dr hab. Felicjan Bylok

Częstochowa 21.05.2021 r.

Katedra Socjologii, Psychologii i Komunikacji w Zarządzaniu

Wydział Zarządzania

Politechnika Częstochowska

Recenzja pracy doktorskiej mgr Arkadiusza Wojdowskiego nt. „Działalność socjalna w warunkach politycznych lat 1945-1989 – skala lokalna na przykładzie Kopalni „Knurów”

I. Przedmiot oceny

Przyjęta do recenzji praca doktorska Pana **mgr Arkadiusza Wojdowskiego nt. Działalność socjalna w warunkach politycznych lat 1945-1989 – skala lokalna na przykładzie Kopalni „Knurów”** napisana została pod kierunkiem dr hab. UŚ Mariana Mitreği prof. UŚ. Stanowi ona zwarte opracowanie naukowe liczące 347 stron wraz z załącznikami. Wyraźnie sformułowane założenia badawcze w postaci tez badawczych wskazują na ukierunkowanie zainteresowań badawczych w sferę problematyki nauk o polityce i administracji. Tytuł pracy został sprecyzowany trafnie i jest adekwatny do treści dysertacji doktorskiej.

II. Ocena podjętego problemu badawczego

Podjęta problematyka zakresu polityki społecznej realizowanej przez duże przedsiębiorstwo tj. kopalnię węgla kamiennego w społeczności lokalnej w okresie gospodarki centralnie sterowanej jest warta szerszego badania. Pomimo upływu czasu, problem działalności socjalnej przedsiębiorstwa jest nadal aktualny. W tym kontekście przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska jest warta przeanalizowania, ponieważ przedmiotem badań uczyniono skutki oddziaływania społeczno-gospodarczych przedsięwzięć podejmowanych przez kopalnię na funkcjonowanie społeczności lokalnej w latach 1945-1989. Dogłębna analiza wskazuje, iż kopalnie oprócz głównej funkcji, jaką była działalność gospodarcza realizowała w szerokim zakresie funkcje polityki społecznej.

Recenzowane rozprawa doktorska przybrała postać zarówno dyskusji konceptualnej jak i prezentacji empirycznej oraz wniosków. Ma ona charakter monograficzny, opisuje różne aspekty sposobów realizacji działalności socjalnej zawartej w polityce społecznej przez Kopalnię „Knurów” w społeczności lokalnej. Ma charakter historyczny ponieważ obejmuje okres od 1945 roku do 1989 roku. Jest to ciekawa praca, która stawia interesujące i aktualne

pytania badawcze, pomimo, że dotyczy okresu funkcjonowania systemu socjalistycznego w Polsce. Autor wnikliwie analizuje problematykę polityki społecznej realizowanej przez Kopalnię, w szczególności kładzie nacisk na warunki społeczno-bytowe mieszkańców, budownictwo, edukację, działalność kulturalna i sportową, zdrowie publiczne. Powyższe aspekty polityki społecznej występują zarówno we wstępnych rozważaniach koncepcyjnych, jak również w części empirycznej rozprawy doktorskiej. Należy zaznaczyć, że Autor skupia się na analizie polityki społecznej realizowanej przez Kopalnię z perspektywy nauk o polityce, co należy uznać za właściwe podejście z punktu widzenia tematyki rozprawy doktorskiej.

III. Ocena celu, hipotez i struktury pracy

Mgr Arkadiusz Wojdowski w recenzowanej pracy doktorskiej przyjął cel ogólny pracy, którym była analiza *„zagadnień związanych z działalnością socjalną w warunkach politycznych lat 1945-1989 w polskim górnictwie na przykładzie Kopalni „Knurów”*. Tak przyjęty cel wpłynął na sformułowanie głównej tezy i 8 tez szczegółowych, które koncentrują się na obszarze realizacji wybranych aspektów polityki społecznej przez Kopalnię (str. 19). Doktorant w swojej pracy podjął się weryfikacji hipotezy głównej: *„Kopalnia Węgla Kamiennego „Knurów” w okresie swojego istnienia w opisanym okresie lat 1945-1989 pomimo ogromnych zadań produkcyjnych (zadania wydobywcze), bardzo znacząco stawiała na wszelkie uwarunkowania społeczne i socjalne na rzecz swoich pracowników a zarazem mieszkańców miasta”*. Problem zawarty w tezie głównej uszczegółowił w ośmiu tezach szczegółowych.

Oceniając dobór tez do badanego problemu należy stwierdzić ich poprawność i możliwość empirycznej falsyfikacji. Również właściwie zostały dobrane metody badawcze do sformułowanych tez. Autor przyjął, że w badaniach będzie wykorzystywał metody badań ilościowych i jakościowych. Jako podstawową technikę badań ilościowych przyjął wywiad ustrukturalizowany i ankietę. Natomiast w badaniach jakościowych wykorzystał wywiad swobodny tzw. eksperycki i analizę dokumentów zastanych (desk research).

W aspekcie formalnym struktura rozprawy nie budzi zastrzeżeń. Jest ona merytorycznie poprawna i logicznie spójna, ponieważ wszystkie jej części są uszeregowane w taki sposób, że stopniowo wprowadzają czytelnika w podjętą przez Autora problematykę. Całość pracy składa się z siedmiu rozdziałów, wstępu, zakończenia, bibliografii, spisu tabel, rysunków i netografii oraz załączników w tym kwestionariusza wywiadu i wybranych materiałów źródłowych.

Pierwszy rozdział poświęcono założeniom metodologicznym podjętych badań. Przedstawiono w nim zastosowane metody badawcze. Szczegółowo opisano analizę dokumentów pierwotnych i wtórnych. Autor poddał analizie takie dokumenty jak: Kartę Górnika, Regulamin Pracy KWK „Knurów” i Fundusz Świadczeń Socjalnych. W dalszej części rozdziału opisał pozostałe zastosowane techniki tj. wywiad kwestionariuszowy ustrukturalizowany i ankietę. W ostatniej części rozdziału przedstawił rys historyczny Kopalni „Knurów” i miasta Knuruwa.

W rozdziale drugim skupiono się na przedstawieniu oblicza społecznego i kulturowego społeczności lokalnej Knuruwa. Rozdział podzielono na dwie części według cezury czasowej tj. 1945-1949 i 1950 – 1960. Szkoda, że Doktorant nie wyjaśnił dlaczego wybrał do analizy te okresy rozwoju Knuruwa. Ze względu na temat rozprawy brakuje analizy okresu 1961-1989. Recenzując ten rozdział, należy podkreślić szeroki zakres wykorzystania materiałów źródłowych, co wzmacnia jego pozytywną ocenę. Interesujący jest opis sytuacji społecznej w Knuruwie w latach 1945-1949, kiedy po zakończeniu drugiej wojny światowej konieczne była organizacja życia społecznego i politycznego. W tym okresie koncentrowano się na organizowaniu aparatu władzy, administracji samorządowej, zagospodarowaniu miasta i kopalni. Podjęto działania w obszarze polityki społecznej, skutkujące uruchomieniem szpitala i szkoły powszechne. Rozwijano kulturę i sport, utworzono zespół pieśni i tańca i klub sportowy. Skupiono się również na działaniach związanych z umożliwieniem zaspokojenia potrzeb życiowych poprzez powołanie do życia Powszechnej Spółdzielni Spożywczej i Samopomocy Chłopskiej. Cenna w tej części jest analiza danych źródłowych obrazujących rozwój społeczności Knuruwa.

W kolejnym analizowanym okresie 1950-1960 podjęto wątek konieczności uzupełnienia kadry pracowniczej nowymi pracownikami. Jednym z rozwiązań było zatrudnianie żołnierzy - górników, którzy służyli w Wojskowych Batalionów Pracy. Żołnierze - górnicy byli przymuszani do pracy w kopalniach. Jest to ciekawy fragment pracy, wnoszący nową wiedzę o tzw. „pracownikach specjalnych”. Autor dużo uwagi badawczej poświęcił kształtowaniu się sytuacji politycznej w okresie stalinizmu. Opisał proces krystalizacji aparatu politycznego w Knuruwie tj. powstanie Komitetu Miejskiego PZPR w Knuruwie, funkcjonowanie Rady Miasta. Szczegółowo opisał działalność Komitetu Zakładowego PZPR KWK „Knurów” w obszarze propagandowym. Do tego opisu oprócz materiałów źródłowych wykorzystał wywiad ekspercki z prominentnym działaczem Komitetu Zakładowego PZPR KWK „Knurów”.

Cenną wartością tego rozdziału jest podkreślenie roli Kopalni jako czynnika więziotwórczego w procesie rozwoju społeczności lokalnej. Życie Knuruwa jako miasta górniczego skupiało się przede wszystkim wokół kopalni jako głównego pracodawcy. Interesujące jest również podkreślenie znaczenia czynników politycznych, w szczególności roli PZPR w kształtowaniu postaw i przekonań mieszkańców Knuruwa.

Rozdział trzeci poświęcono sytuacji gospodarczej kopalni „Knurów” w latach 1945-1956. Istotny wpływ na nią miał Plan Sześcioletni, w wyniku którego rozbudowano kopalnię, aby zrealizowała wyznaczone cele wydobywania węgla kamiennego. Doktorant wskazał, na trudności na jakie napotkała kopalnia „Knurów” w wykonaniu założeń tego planu. Opisał negatywne konsekwencje jakie przyniosła konieczność wzrostu wydobywania węgla kamiennego przez analizowaną kopalnię.

Rozdział czwarty zawiera opis społeczności Knuruwa w okresie stalinizmu. Szczegółowo poddano analizie warunki społeczno-bytowe mieszkańców Knuruwa i pracowników kopalni w tym okresie, wskazując, że Knurów w porównaniu z innymi miastami, w których nie było kopalni rozwijał się dynamicznie. Górnicy byli uprzywilejowaną grupą zawodową, traktowano ich lepiej niż inne grupy zawodowe. Budowano dla nich więcej mieszkań, zaopatrywano sklepy w poszukiwane towary, mieli relatywnie wysokie zarobki. Zachęcano w ten sposób do pracy w górnictwie, ponieważ potrzeba była stałego wzrostu wydobywania węgla. W dalszej części rozdziału przeprowadził kwerendę działań w obszarze kultury, oświaty i sportu w latach 1945-1960. Kolejnym analizowanym okresem były lata 1961-1989. Autor opisał rozwój szkolnictwa ponadpodstawowego ukierunkowanego na przygotowanie kadr pracowniczych dla kopalni. Należy zaznaczyć, że działalność oświatowa, kulturalna i sportowa podporządkowana była indoktrynacji politycznej, realizowała cele wyznaczone przez PZPR.

Kolejny rozdział poświęcono analizie miejsca jakie zajmowała kopalnia KWK „Knurów” w społeczności lokalnej. Ciekawym fragmentem tego rozdziału jest prezentacja historii górnictwa po drugiej wojnie światowej na przykładzie kopalni „Knurów”. Przedstawiono kolejne etapy rozwoju kopalni od 1939 roku do lat 90 ubiegłego wieku. Jednym z kluczowych czynników determinujących jego rozwój byli pracownicy. Wraz z wyznaczaniem wyższych planów wydobywania niezbędne było zatrudnianie coraz większej liczby pracowników pozyskiwanych z innych regionów Polski, co rodziło konflikty między rdzennymi mieszkańcami a napływowymi. Pomimo zatrudnienia nowych pracowników, których pozyskano z innych części Polski kopalnia nie realizowała wyznaczanych planów wydobywania przez organy polityczne. Autor przedstawił krytyczne stanowisko wobec możliwości

realizacji założeń 6 letniego planu dotyczących wielkości wydobycia węgla kamiennego w Polsce.

Zawartość rozdziału szóstego można uznać za najistotniejszą z perspektywy głównego problemu rozprawy doktorskiej. W interesujący poznawczo sposób Doktorant przedstawił relacje między grupami etnicznymi tj. Polakami, Niemcami i Żydami zamieszkującymi Knurów przed i po drugiej wojnie światowej. Po wojnie fale migracyjne w dużym stopniu zdeorganizowały istniejący ład społeczny Knuruwa, doprowadzając do zderzenia się odmiennych wzorców społeczno-kulturalnych. Powstał podział na „my-oni”, co skutkowało konfliktami społecznymi. Ciekawym fragmentem rozdziału jest analiza ruchliwości społecznej rdzennych mieszkańców Śląska. Autor stawia tezę o bezruchu społecznym mieszkańców wynikającym z małej ruchliwości pionowej. Jego przyczynę dostrzegł w zjawisku dziedziczenia pozycji społecznej przez dzieci rodzin górniczych. Zaletą tej części rozdziału jest ukazanie złożoności i wielopłaszczyznowości „codzienności” życia mieszkańców Górnego Śląska na przykładzie Knuruwa.

W dalszej części rozdziału Doktorant opisał działania jakie podejmowała kopalnia na rzecz pracowników i mieszkańców Knuruwa. Kopalnia spełniała funkcje fundatora i budowniczego infrastruktury lokalnej. Dzięki jej zaangażowaniu zbudowano osiedle mieszkaniowe i nowe obiekty sportowe. Ciekawym fragmentem tej części pracy doktorskiej jest opis funkcjonowania Domów Górnika i krytyka ich funkcjonowania. Po za tym, Doktorant skupił swoją uwagę badawczą na realizacji przedsięwzięć edukacyjnych. Władze kopalni dużą wagę przykładają do stworzenia bazy edukacyjnej, dzięki której Kopalnia miała wykwalifikowany personel pracowniczy. Funkcjonował układ szkoła górnicza – kopalnia. Kopalnia partycypowała finansowo w kształceniu górników w szkołach górniczych na terenie Knuruwa.

Władze kopalni nie tylko skupiały się na wspomaganiu edukacji, ale również na doskonaleniu kadry technicznej. Doktorant opisał działalność klubu Naczelnej Organizacji Technicznej (NOT).

Kolejnym analizowanym obszarem polityki społecznej była ochrona zdrowia pracowników. Powołano Zakład Lecznico- zapobiegawczy, którego zadaniem była dbałość o zdrowie pracowników kopalni i ich rodzin.

Innym ważnym obszarem polityki społecznej realizowanej przez kopalnię, była działalność kulturalna. Dyplomant szczegółowo opisał inicjatywy kulturalne przedsięwzięte przez Zakładowy Dom Kultury KWK „Knurów”. Oferta kulturalna był skierowana do wszystkich mieszkańców Knuruwa. Instytucja ta pełniła ważną rolę kulturotwórczą w

rozwoju w społeczności lokalnej. Szczególnie interesujący był opis działalności Orkiestry Dętej Kopalni i Zespołu Pieśni i Tańca kopalni „Knurów” obrazujący aktywizację pracowników w przedsięwzięcia kulturalne.

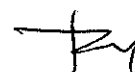
Zaletę tych analiz jest udana próba syntezy podejmowanych działań przez badaną kopalnię z perspektywy polityki społecznej. Doktorant nie tylko opisywał działania socjalne podejmowane przez Kopalnię, ale również wykazał na ich pozytywne i negatywne strony.

Ostatni rozdział zawiera analizę politologiczną funkcjonowania Kopalni. Kluczową rolę w działalności politycznej kopalni odegrały organizacje polityczne tj. Komitetu Zakładowego PZPR, Egzekutywy KZ PZPR i Rady Zakładowej działające w kopalni, które realizowały cele polityczne narzucony przez wyższe organy PZPR. Również Związek Zawodowy Górników pełnił rolę polityczną, wspomagając funkcje propagandowe realizowane przez organy polityczne kopalni. Jednym z istotnych obszarów działania tego związku zawodowego był obszar pomocy socjalnej. Związek zawodowy prowadził działalność socjalną poprzez swoją bazą socjalną tj. ośrodki wczasowe, żłobki i przedszkola dla dzieci pracowników, bezzwrotne pożyczki na potrzeby mieszkaniowe i fundusz socjalny.

W dalszej części rozdziału Dyplomant opisał funkcjonowanie pozostałych organizacji politycznych działających w Kopalni tj. Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej, Uniwersytet Robotniczy, Wieczorowy Uniwersytet Marksistowsko-Leninowski i Zakładowej Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej. Krytycznie ustosunkował się do ich działalności politycznej.

Recenzowaną pracę kończy zakończenie, w którym na podstawie zgromadzonego materiału badawczego sformułowano klarowne i przejrzyste wnioski końcowe. Są one w pełni uzasadnione.

Przechodząc do szczegółowej oceny zawartości pracy warto podkreślić znajomość problematyki polityki społecznej przez Autora. Metody prowadzenia rozważań naukowych są adekwatne do charakteru i rangi rozprawy doktorskiej. Konstrukcja pracy jest spójna i logiczna, a struktura merytorycznie poprawna. Wśród walorów pracy na uwagę zasługuje poprawność metodologiczna w rozstrzyganiu poszczególnych kwestii i zagadnień prezentowanych w rozprawie, obejmująca wszystkie kolejne elementy wyводу: od formułowania celu, tezy głównej aż po jej właściwą weryfikację oraz proponowane rozwiązanie problemu badawczego. Zdefiniowanie tezy głównej należy uznać za prawidłowe i adekwatne do tematu pracy. Świadczy to o rozpoznaniu przez Autora wszystkich obszarów polityki społecznej realizowanej przez badaną organizację gospodarczą. W toku badań Dyplomant konsekwentnie dążył do realizacji wyznaczonego celu i sformułowanej tezy

głównej. Cechuje go samodzielność myślenia i duża znajomość realiów związanych z górnictwem, w szczególności z kopalnią KWK „Knurów” i społecznością Knurowa.

Za cenne i oryginalne w sensie poznawczym można uznać następujące elementy rozprawy:

- przygotowanie wnikliwego i kompetentnego studium monograficznego rozwoju społeczności górniczej Knurowa w latach 1945-1989;
- zidentyfikowanie czynników determinujących działalność socjalną kopalni KWK „Knurów” poprawiającą jakość życia pracowników i mieszkańców w okresie socjalizmu;
- określenie najważniejszych problemów związanych z realizacją celów polityki społecznej przez Kopalnię;
- zidentyfikowanie związków między uwarunkowaniami politycznymi a realizacją działań socjalnych w społeczności lokalnej;
- wykorzystanie różnorodnych źródeł pierwotnych i wtórnych, pozwalających szczegółowo opisać przemiany społeczne i polityczne w społeczności lokalnej Knurowa i KWK „Knurów”.

IV Uwagi dyskusyjne

Oceniając stronę językową przedłożonej pracy doktorskiej do oceny stwierdzam, że nie budzi większych zastrzeżeń. Chociaż drobnych mankamentów językowych i formalnych jest wiele, aczkolwiek ograniczę się do wskazania tylko niektórych przykładów, mianowicie: występują niekiedy błędy stylistyczne, np. „Pierwsze przywileje w górnictwie w górnictwie pojawiły się w XIII w.” (str.9). „Wydarzenia społeczne są kategorią kojarzoną samooceną badanych niezależnie od samooceny ogólnej” (str.64) (brak spójnika z), „25 września 1891 r. Sejm PRL uchwalił ustawę o przedsiębiorstwie państwowym.” (str. 164); „Ale już w połowie lat 50-tych i 60-tych nastąpiła poprawa w temacie odpowiedniej kadry technicznej ze względu na osoby, które były absolwentami szkół średnich i wyższych górniczych” (str.226).

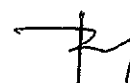
Autor niekiedy używa języka potocznego w opisie działalności kopalni np. „Krótka rzecz ujmując, w takim systemie produkcja szła niemal na okrągło (piątki, świątki i niedziele).....” str. 177, „W latach 1980-1981 wybuchły w Polsce niekontrolowane niepokoje społeczne, naród budził się do oporu i walki o lepsze jutro” (s. 178), „ Ot czasy, ot ludzie, ot polityka” (str.257).

W recenzowanej pracy obok przedstawionych wyżej wielu zalet pojawia się szereg elementów dyskusyjnych i krytycznych wymagających wyjaśnień. Odnosi się to przede wszystkim do takich kwestii, jak:

1. W podrozdziale 1.3 Autor przedstawił tabelę 1, przy czym nie nawiązał w tekście do niej. Brak interpretacji zawartych w niej danych.
2. Według Autora w badaniach zastosował dwie techniki tj. wywiad ustrukturalizowany i ankietę audytoryjną. Jednakże brak szczegółowej analizy wyników przeprowadzonych badań ilościowych. Jediną techniką, której wyniki wykorzystał jest wywiad swobodny pogłębiony tzw. ekspercki.
3. W rozdziale drugim Autor zatytułował podrozdział 2.1 „W latach 1945-1949” – brak wskazania co będzie analizował. Tytuł powinien ukierunkować czytelnika na zawartość podrozdziału
4. Brak wskazania jaką metodę zastosował w doborze próby badawczej. Prawdopodobnie wykorzystał metodę nieprobalistyczną z techniką doboru celowego.
5. W podrozdziale 5.3 Autor analizę pojęcia strategii nie oparł o źródła z zakresu nauk o zarządzaniu, w których można znaleźć różne podejścia do definicji strategii, w tym strategii przedsiębiorstw.
6. W rozdziale 6 Dyplomant nie podał źródła przytoczonych danych w tabelach nr 4, 5, 6, 7.
7. Autor pisze „Jak wynika z badań socjologicznych zleconych przez MSW, członkowie ORMO boleśnie przyjmowali niechętny stosunek mieszkańców” (str. 287), przy czym nie podaje źródła, z którego zaczerpnął te informacje,
8. Brak krytycznego stosunku do działań politycznych i propagandowych podejmowanych przez organizacje polityczne działające w kopalni i dyrekcję kopalni, str.260 -273.
9. W wykazie bibliografii występują niekiedy błędy w zapisie źródeł: w niektórych pozycjach brak podania wydawnictwa np. poz.7, 15, 17, 21, 33, 55, 59, 68, 69, 73, 80, 88, 92. W pozycji nr 8 i 73 brak miejsca wydania.
10. Z perspektywy badawczej warto poszukać odpowiedzi na pytanie: Czy i w jakim zakresie duże przedsiębiorstwa realizacją funkcje polityki społecznej w społeczności lokalnej w dzisiejszej rzeczywistości?

IV Konkluzja

Na gruncie absolutnego przekonania, wynikającego z rzetelnej lektury przedłożonej pracy doktorskiej, pragnę podkreślić, że poczynione krytyczne uwagi mają w dużej mierze charakter dyskusyjny i w niczym nie ujmują pozytywnej oceny i wartości całości przedstawionej

rozprawy. Stwierdzam, że pomimo kilku uchybień Autorowi udało się w sposób należyty zrealizować podjęty projekt badawczy.

Rozprawa doktorska posiada szereg walorów natury teoriopoznawczej. Stanowi cenne kompendium wiedzy z zakresu realizacji polityki społecznej przez organizację gospodarczą i jej wpływ na społeczność lokalną.

Wykorzystana analiza w badaniach empirycznych pozwoliła wykazać zmiany w podejściu i realizacji celów działalności socjalnej KWK „Knurów” w okresie funkcjonowania gospodarki centralnie planowanej od 1945 do 1989 roku.

Podsumowując, przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu badawczego, którym była działalność socjalna w warunkach politycznych lat 1945-1989 prowadzona przez kopalnię KWK „Knurów”. Recenzowana rozprawa prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauk o polityce i administracji w subdyscyplinie polityka społeczna. Biorąc pod uwagę zgromadzony przez Autora bogaty materiał empiryczny, dotyczący badań własnych stwierdzam, że Doktorant wykazał się umiejętnością samodzielnie prowadzonej pracy naukowej. W związku z tym przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr Arkadiusza Wojdowskiego spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w Ustawie 2.0 art.187 i dlatego wnoszę o dopuszczenie jej do dalszego postępowania. zmierzającego do nadania doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

